

LOGICKÉ MYŠLENÍ A MYŠLENÍ SRDCEM

Rudolf Steiner

Včera jsme mluvili o takzvané rosikruciánské cestě do duchovních světů. Upozornili jsme, že to je cesta, jež se podle vývojových zákonů lidstva nejlépe hodí pro současného člověka. Vylíčili jsme při tom, jak člověk na základě jistých opatření, která provede se svým duševním životem, vystoupí k imaginativnímu, inspirovanému a intuitivnímu poznání. Kdybychom jinak neměli nic než to, co bylo včera popsáno, kdybychom neměli k dispozici nic než metody, které o své vůli aplikujeme na vlastní duši, pak by výstup přes tyto tři stupně poznání byl takový, jak jsme to včera také v podstatných rysech načrtli. Člověk by si tedy nejprve vytvořil orgány duchovního poznání a teprve po čase odříkání by mohl postoupit od svým způsobem stínového, sotva vnímatelného prožívání ke skutečným zkušenostem. V současném vývojovém cyklu lidstva však prozatím nejsme odkázáni jen na to, co sami o své vůli se svou duší provedeme. A až na to jednou v daleké, daleké budoucnosti budeme odkázáni, budou i zákony lidského vývoje již natolik jiné, že člověk bude od samého začátku vědomě vstupovat do duchovních světů. To ovšem člověk může učinit i dnes, ale jen tak, že mu ve vývoji něco pomůže.

Včera jsme vůbec nemluvili o tom, jak se pro člověka, který prochází takovýmto duchovním vývojem a na svou duši aplikuje metody, jež byly včera popsány, projevuje to, co nazýváme posilujícími silami života ve spánku. Kdyby člověk během svého vývoje neměl spánek, pak by potřeboval velmi dlouhý čas, než by si povšiml oněch zcela jemných prožitků, které se dostaví při použití metod popsaných včera. Avšak právě díky tomu, že vyvíjející se člověk nechává svůj život střídát mezi bděním a spánkem, mu prospívají síly spánku, zatímco si vytváří orgány, jež jsme včera nazvali lotosovými květy. A i když zpočátku ještě nedokáže těmito lotosovými květy nic vnímat, dostává se mu ve spánku sil z vyšších světů, z makrokosmu a tyto síly, jichž se nám dostává, způsobují, že se pozvolna opravdu dostaví skutečné prožívání duchovního světa, takže člověk [v něm] už dokáže i něco vidět. Předpokladem je, aby kratší či delší čas pracoval na vytvoření lotosových květů takovým způsobem, že se bude znovu a znovu uchylovat k symbolickým představám, znovu a znovu v těchto představách žít, a tím se vnitřně natolik posílí, že získá bohatý duševní život, a to i tehdy, kdy vnější vjemy nepůsobí. Imaginativní poznání, je-li ho skutečně dosaženo, člověku tedy dává schopnost jistým způsobem pohlížet do duchovního světa.

To se děje následujícím způsobem. Člověk bude muset poměrně dlouho ve vnitřním pohroužení prožívat tyto symboly, vzaté bezprostředně ze života a promlouvající k jeho duši, nebo také jisté formule, obsahující v krátké formě velká tajemství světa. Pak si ale jednoho dne povšimne - nejprve ráno v okamžiku probuzení, potom však i během dne, když odvede pozornost od vnějších prožitků - že před jeho duší stojí něco, co v podstatě vystupuje stejně jako symboly, jež si vytvořil, nyní je má ale před sebou tak, jak má v obvyklém vědomí před sebou kameny a květiny, o nichž ví, že je nevytvořil sám. Během času, kdy se připravuje, se díky pečlivosti, s níž si sám vytváří symboly, učí poznávat, podle čeho je možné klamné, nepravé symboly odlišit od pravých. Ten, kdo se skutečně pečlivě připravuje a kdo se tak naučil vyřazovat ze svého vyššího života svá vlastní osobní mínění, přání, žádosti a vášně, kdo se naučil nepovažovat něco za pravdivé jen proto, že se mu to líbí, ten dokáže při pohledu na takovýto symbolický obraz okamžitě rozlišit: toto je pravé, toto je nepravé.

U člověka, který se takto vyvíjí, ovšem nastává něco (a to je pro toto rozlišování pravých a nepravých symbolů důležité pozorovat), co nelze nazvat jinak než myšlením srdcem. To je něco, co se v průběhu vývoje, jak byl popsán včera, rozhodně objeví. V běžném životě má člověk pocit, že myslí hlavou. Samozřejmě že to je jen obrazný výraz a člověk myslí duchovními orgány, jež jsou základem

mozku; nicméně každý rozumí, co znamená myslet hlavou. Zcela jiný pocit má člověk vůči myšlení, jež se u něj dostaví, jakmile na cestě vývoje, kterou jsme popsali, poněkud pokročí. Člověk má opravdu pocit, jako by to, co je jinak lokalizováno v hlavě, bylo nyní lokalizováno v srdci.

Tím, co myslí, ovšem není fyzické srdce, nýbrž orgán, který se jakožto duchovní orgán vytváří v blízkosti srdce, takzvaný dvanáctilístý lotosový květ. Stává se určitým orgánem myšlení; a toto myšlení, jež zde nastává, se od obvyklého myšlení značně liší. U obvyklého myšlení každý ví, že musí přemýšlet, aby dospěl k pravdě. Musí postupovat od pojmu k pojmu. Vyjde z určitého bodu, pak logicky postupuje k dalším bodům a to, k čemu časem svým logickým přemýšlením dospěje, se nazývá pravdou, poznáním. Je to poznání dosažené obvyklým myšlením.

Jiné to je, chce-li člověk poznat pravdu v případě toho, co bylo popsáno jako reálné, skutečné symboly. Tyto skutečné symboly máme před sebou v podobě vnějších předmětů, myšlení týkající se těchto symbolů však nelze zaměňovat s obvyklým myšlením hlavy. Neboť jestli je něco pravé či nepravé, jestli lze o nějaké věci nebo skutečnosti vyšších světů říci to či ono, k tomu není nutné přemýšlet jako při obvyklém myšlení, nýbrž bezprostředně to vyplývá [z věci samé]. Jakmile máme obrazy před sebou, víme, co o nich máme sami sobě i ostatním říci. Tato bezprostřednost je pro myšlení srdcem charakteristická.

V běžném životě není mnoho věcí, jež by se s tím daly srovnat, určitou jednotlivou věc si však přesto pro srovnání vezmeme, aby to bylo srozumitelné. V běžném životě jsou to především události, které nás potkávají a nad nimiž zůstává takřikajíc rozum stát, události, které vnímáme jako zásahy vyššího světa. Dejme tomu, že se například setkáte s událostí, jež se před vámi udá jako blesk a vy se při tom vyděsíte. Mezi vnější vjem a váš úlek se nevmísí žádná myšlenka; událost vyvolá bezprostředně úlek. Váš vnitřní prožitek, v tomto případě úlek, je něco, v důsledku čeho vám může rozum zůstat stát. Výraz, který tu lidé používají, je docela dobrý, cítí totiž, že se jim rozum při takové události skutečně zastaví. A stejně to může být i tehdy, když se člověk při pohledu na nějaké dění na ulici rozzlobí. I tady je to bezprostřední vjem, který vyvolá niterný duševní prožitek.

Ve většině takovýchto případů zjistíme, že když o tom začneme přemýšlet, budeme soudit jinak, než jsme soudili pod vlivem prvotního vjemu. Tyto prožitky, kdy po prvotním vjemu následuje duševní prožitek, lze již jen na základě běžného života srovnat s prožitky, jež má duchovní badatel, má-li něco říci o svém prožívání ve vyšších světech. Dokonce je tomu tak, že začne-li člověk o prožitcích, které má ve vyšších světech, hodně logicky a kriticky přemýšlet, tím spíše je zapuďí; při velkém mudrování podle obvyklé metody myšlení tyto prožitky zmizí a člověk už je pak nemá. To je jedna věc. Druhá věc je, že při použití obvyklého myšlení člověk v těchto věcech většinou dospěje k něčemu mylnému.

Už jsme zdůraznili, že je-li nutné, aby člověk nejprve prošel školením dobrého, rozumného myšlení, kde se dříve, než vystoupí k vyšším světům, naučí věci chápat, je rovněž nutné, aby se nad toto obvyklé myšlení zase pozvedl k bezprostřednímu pojmání. A právě proto, že je tak nutné, aby se člověk naučil ve vyšších světech pojímat bezprostředně, musí si na druhé straně vytvořit logické základy. Musí si je vytvořit proto, že jinak se bude svými pocity a city zcela jistě mýlit. Ve vyšším světě nebude schopen usuzovat, pokud si nejprve ve fyzickém světě nerozvine rozumové myšlení. Je ovšem možné, že někteří lidé si najdou důvod, aby se vzhledem k osobitosti vyššího myšlení, myšlení srdcem úplně zbavili obvyklé logiky. Řeknou, že je- -li třeba obvyklou logiku fyzického světa opět zapomenout, pak není nutné se jí vůbec učit. Při tom však pomíjejí skutečnost, že člověk se změní, projde-li jako školením, jako výcvikem logickým myšlením ve fyzickém světě. Neprochází jím proto, aby tímto myšlením pochopil vyšší světy, ale aby ze sebe učinil jiného člověka. I při logickém myšlení něco prožíváme. Při logickém myšlení prožíváme především jisté svědomí. Existuje něco jako logické svědomí, a pokud ho rozvineme, získáme v duši jistý cit odpovědnosti vůči pravdě a nepravdě; bez tohoto citu odpovědnosti vůči pravdě a nepravdě toho ve vyšších světech mnoho nepořídíme.

Je ovšem pravdou, že pro život existuje mnoho příčin k tomu, abychom při výstupu do vyšších světů nechali myšlení bez povšimnutí. Člověk totiž v obvyklém životě často prožívá tyto tři stupně: Zdaleka nejvyšší počet lidí dnes stojí na stupni - který proto spadá do normálního vědomí - kdy jim bezprostřední, přirozený cit vůči věcem říká: To je správné, to je nesprávné, to udělej, to nedělej. - Člověk se s ohledem na to, co má považovat za pravdivé a co za nepravdivé, většinou nechává vést tímto bezprostředním citem.

Poptejte se někdy v současnosti, kolik lidí si dává tu práci a skutečně přemýšlí, co je pro ně tím nejsvětějším statkem. Díky tomu, že se zrodili do určitých poměrů, do určitého společenství, že se nenarodili, řekněme, v Turecku, nýbrž ve střední Evropě, jim byl vštípen bezprostřední, prvotní cit, aby za správné považovali křesťanství a nikoli mohamedánství; na základě jistého citu proto nepovažují za správné mohamedánské pravdy, nýbrž to, co jim dává křesťanství. Něco takového nelze chápat nesprávně, přemýšlení o tom vede ke skutečnému poznání života. Musíme si tedy uvědomit, že o tom, co lidé považují za správné či nesprávné, u zdaleka největšího počtu lidí dnes ještě rozhoduje bezprostřední cit. To je jeden vývojový stupeň.

Druhý vývojový stupeň je stupněm, na němž člověk začne přemýšlet. Dnes je stále více lidí, kteří začínají opouštět původní cit a přemýšlet o věcech, do nichž se narodili. Z toho důvodu dnes vidíme tolik kritiky prastarých posvátných tradic a vyznání. Je to reakce rozumu a intelektu na to, co člověk přijímal na základě citu, aniž to ověřoval rozumem. Tutéž schopnost lidské duše, která se tu kriticky vyjadřuje ke všemu, co je člověku vrozeno nebo vštípeno výchovou, vidíme panovat v tom, co nazýváme vědou. Věda v dnešním smyslu je v podstatě prací těchž duševních sil, jež jsme právě popsali. Vnější zkušenosti, vnější vjemy, ať už jsou získávány bezprostředně smysly, nebo prostřednictvím oněch zařízení, která smysly zjemňují, jako je teleskop, mikroskop a podobně, jsou pomocí rozumu kombinovány do podoby zákonů a z toho vzniká intelektuální věda.

Vidíte tedy tyto dva momenty ve vývoji lidské duše. Co se týče považování jistých věcí za pravdivé, nachází se člověk na stupni, kdy promlouvá prvotní, nevyvinutý cit, cit, který má vrozený nebo ho získal výchovou. Na druhém stupni promlouvá kromě citu také rozum, inteligence. Každý, kdo alespoň trochu zpytuje vlastní duši, ovšem ví, že tato inteligence má jednu zcela určitou vlastnost. Musí mít vlastnost, která má smrtící, vyhlazující účinek na cit. Kdo by při dobrém sebezpozorování nevěděl, že veškerá činnost založená pouze na inteligenci, na rozumu zabíjí cit! Proto také ona nechť lidí, kteří na základě jistých prvotních citů - jež jsou na určitém stupni vývoje lidstva zcela oprávněné - tíhnou k té či oné pravdě, nechat si ničivým účinkem inteligence pokazit své vyznání a pravdy, jimž věří. Je to oprávněná nechť. Jestliže však tato nechť zajde tak daleko, že dotyční lidé řeknou: Abychom se dostali do vyšších světů, budeme se mít na pozoru před veškerým myšlením a setrváme ve svém citovém životě - pak se nikdy do vyšších světů nedostanou, nýbrž zůstanou v bezprostředním, nevyvinutém citění. Člověk pak může mít všelijaké prožitky, tyto prožitky však zůstanou na nízkém stupni.

Je skutečně třeba, abychom podstoupili onu nepohodlnost a školili své myšlení. Získáme tím něco, co je i pro vnější svět nanejvýš užitečné. Abychom se dostali do vyšších světů, k tomu myšlení nutné není; slouží nám k přípravě, jako cvičení. Kdo to pochopí, nikdy nebude opěvovat obvyklou inteligenci, protože pravdy vyšších světů nelze rozhodnout pouhou logikou. To nelze, je to nemožné. Myšlení, jež se používá v přírodní vědě, nelze stejným způsobem aplikovat na prožitky a zkušenosti vyšších světů. A ten, kdo by začal logickým myšlením, rozumem, inteligencí kombinovat o vyšších světech, ten by dokázal vytvářet jen laciné pravdy, které nejsou dostatečně hluboce podloženy. Zatímco pro vnější fyzický svět je tedy myšlení bezprostředně nutné - neboť bez inteligence nemůžeme sestavit žádný stroj, postavit most, bez inteligence nemůžeme pěstovat botaniku ani zoologii, bez použití inteligence nemůžeme na bezprostředním objektu studovat medicínu - pro vyšší vývoj má inteligence zhruba takový význam, jaký má osvojení si dovednosti psaní v mládí. Osvojení si dovednosti psaní má význam teprve tehdy, až ho překonáme. Až máme toto osvojování za sebou,

pak se za ním můžeme ohlédnout jako za předpokladem dovednosti psaní. Dokud se psát učíme, nemůžeme své myšlenky vyjadřovat písmem. To je možné teprve tehdy, až osvojování si této dovednosti překonáme. Osvojování si psaní je cvičením se ve schopnosti, které musí být hotové, má-li člověk to, čemu se chtěl naučit, i vykonávat.

Tak je tomu i s logikou. Kdo chce projít vyšším vývojem, musí zkrátka jistý čas vynaložit na školení se v logickém myšlení, musí však být také schopen to všechno ze sebe zase shodit, aby pak dospěl k myšlení srdcem. Ze školení se v logice mu pak zůstane návyk svědomitosti, jde-li o to, zda něco ve vyšších světech považovat za pravdivé či nikoli. Kdo tímto školením prošel, nebude každý klam, každý libovolný symbol pokládat za skutečnou, pravdivou imaginaci nebo ho v nějakém smyslu vykládat, nýbrž bude mít vnitřní sílu, aby přistoupil k realitě a viděl a vykládal ji v pravém smyslu. Takto subtilní a dobrá příprava je nutná právě proto, že člověk musí znovu dospět k bezprostřednímu citění, musí mít cit pro to, zda je něco pravé či nepravé. Přesně řečeno se musí stát toto: Zatímco v běžném životě člověk přemýšlí, vůči vyšším věcem musí svou duši vyškolit tak, aby byl vůči nim schopen bezprostředně rozhodovat, co je pravé a co nepravé.

Kromě toho je dobrou přípravou pro takoveto bezprostřední rozhodování, jestliže si člověk osvojí něco, co se v běžném životě vyskytuje jen ve velmi nepatrné míře. V běžném životě bude většina lidí pociťovat bolest, možná dokonce vykřiknou, když je někdo píchne jehlou nebo jim na hlavu vylije horkou vodu a podobně. Kolik lidí však pocítí něco podobného jako bolest, tvrdí-li někdo něco pošetilého, něco absurdního? Pro mnohé lidi to je velmi dobře snesitelné. Kdo však chce ve svém vývoji pokročit k onomu bezprostřednímu citu, o němž jsme teď mluvili, tak aby mohl mít vůči imaginativnímu světu bezprostřední prožitek pravdivosti či nepravdivosti - ten se musí vycvičit tak, aby ho omyl skutečně bolel, aby mu působil bolest a aby mu pravda, s níž se setká, působila už zde ve fyzickém životě libost a potěšení.

Naučit se tomu je ovšem únavné a namáhavé, nehledě na vše ostatní; jistým způsobem s tím souvisí drásavost přípravy na vstup do vyšších světů. Lhostejně přejít kolem omylu či pravdy je ovšem pro naše zdraví pohodlnější než pociťovat bolest z omylu a libost z pravdy. V dnešní době, vezmeme-li do rukou kdekterou knihu nebo noviny, máme ovšem mnoho příležitostí pociťovat bolest nad pošetilostmi, které v nich stojí. Pociťování trýzně a bolesti vůči nepravdě, ošklivosti a zlu, i když nejsou působeny nám samým, a pociťování libosti vůči kráse, pravdě a dobru, i když se nás osobně vůbec netýkají, patří k výcviku toho, kdo si chce osvojit myšlení srdcem, kdo chce vystoupit na stupeň, na němž bude mít vůči imaginacím onen bezprostřední cit, který jsme si zde popsali.

K přípravě na výstup do imaginativního světa pak ale patří ještě něco jiného. Jestliže člověk pociťuje v obrazech to, co náleží vyššímu světu, musí si osvojit ještě něco, co v běžném životě nemá: musí se naučit smýšlet novým způsobem o tom, co se v běžném životě nazývá protimluvem, případně o něčem, co je v souladu. V běžném životě, tvrdí-li se to či ono, se leckdo bude domnívat, že si dvě tvrzení vzájemně protirečí. Přestože nebudeme brát v úvahu triviální rčení „Když dva říkají totéž, není to totéž“, v běžném životě se můžeme setkat s tím, že dva lidé za stejných poměrů prožívají něco zcela odlišného. Bude-li jeden z nich líčit svůj prožitek, může být jeho líčení úplně jiné, než když ho bude líčit ten druhý, ačkoli se odehrál za týchž poměrů - přesto mohou mít ze svého stanoviska oba pravdu.

Dejme tomu, že jeden nám bude vyprávět: Byl jsem tam a tam, je tam zdravý vzduch, úplně jsem tam ožil, jsem jako znovuzrozený. - Posloucháme ho a musíme mu to prozatím věřit. Pak přijde druhý, také odtamtud, a řekne: No, nevím, co na tom všichni mají, úplně mi to vzalo síly, jsem teď slabý jako moucha, je to velice nezdravé místo. - Zase nám nezbude než mu věřit. Oba mohou mít v podstatě pravdu. Dejme tomu, že ten první je pořizek, který byl pouze upracovaný a unavený; ostrý vzduch pak může pociťovat jako neobyčejně osvěžující. Ovšem dejme tomu, že na stejné místo přijde churavý člověk, který právě čerstvý vzduch nesnese. Ten na takovém místě teprve sejde, sejde tím, co pro toho druhého bylo ozdravující. Oba mají pravdu, protože každý z nich na to místo přišel s jinými

předpoklady. Tato protichůdná tvrzení je možné, vezmeme-li v úvahu všechny okolnosti, už v běžném životě navzájem sjednotit.

Věc se však stává mnohem komplikovanější, vystoupí-li člověk do vyšších světů. Tu se kupříkladu stane, že někdo uslyší nějaký výrok, řekněme na přednášce, o tom či onom a na jiné přednášce pak uslyší něco napohled odlišného; věc pak posoudí měřítkem používaným v běžném životě a řekne: Jedno z toho nemůže být pravda, neboť jeden výrok odporuje druhému. - Uvedu konkrétní případ: Někdo v jednom z mých dřívějších přednáškových cyklů slyšel výrok, že u člověka, který sestupuje k novému narození, lze pozorovat, jak, možno říci, obrovskou rychlostí proniká astrálním prostorem a vyhledává si místo, kde se chce vtělit. Toto pozorování, které takto lze rozhodně učinit, bylo jednou zmíněno v průběhu jednoho přednáškového cyklu. V tomto nynějším cyklu bylo ovšem řečeno, že člověk nejprve dlouho, dlouho spolupracuje na tom, co nakonec při narození obdrží jako své zděděné vlastnosti, že spolupracuje na vlastnostech, které nakonec nalezne v rodině a národu, do nichž se narodí.

Chceme-li něco takového posuzovat obvyklým způsobem, snadno v tom samozřejmě nalezneme protimluv. Přesto je jedno i druhé skutečným prožitkem. Protože ne vždy lze všechno vyprávět, nelze samozřejmě pokaždé, kdy je popisován některý z prožitků, vylíčit i to, co s ním koresponduje z druhé strany. Obojí je správné. Chceme-li to k něčemu přirovnat, můžeme daný rozpor vyřešit následujícím způsobem: Což jste nikdy nezažili, že někdo například pět, šest dní to či ono pečlivě vyřezává a sedmý den to pak za žádnou cenu nemůže najít? Musí pak prohledat pokoj, kam to jen položil. Skutečně pak můžete vidět: Pět až šest dní si nějakou věc důkladně připravuje a sedmý den můžete být svědkem toho, jak tutéž věc, kterou si připravoval, hledá. Něco podobného se může stát ve vyšších světech. Uvedená příprava vtělení skutečně probíhá, ale protože prožitky jsou velmi komplikované, je možné, že člověk přímo v okamžiku, kdy sestupuje z vyšších světů a chce se spojit s fyzickým a éterným tělem, musí tato těla hledat, protože nastává určité zatemnění vědomí. A protože nastává toto zatemnění vědomí, musí člověk s nižším stupněm vědomí hledat to, co si ve vyšším stupni vědomí připravil.

Na takovémto příkladu vidíme, že když vystupujeme do vyšších světů, může být nutná jedna věc: Vždy musíme počítat s okolností, že ve světě imaginací se ta či ona skutečnost ukáže v určitém obraze. Pokud jsme získali dostatečně silný cit, takže pomocí myšlení svého srdce můžeme přitakat pravdě daného obrazu, pak se může stát, že půjdeme-li v jiný čas jinou cestou, dospějeme k jiné imaginaci, která bude vypadat úplně jinak; a náš bezprostřední cit opět řekne: To je pravda. - Pro toho, kdo vstoupí do vyššího světa, světa imaginací, je to samozřejmě zprvu poněkud matoucí, avšak tento matoucí ráz je vyřešen tím, že jsme na něj v příslušném okamžiku upozorněni.

Správný postoj, správný poměr k celé této věci získáme, když v imaginativním světě sami hledáme své Já. Popsali jsme, že člověk stojí mimo své Já a za tímto Já se ohlíží. Při průchodu kolem strážce prahu je má objektivně před sebou; toto Já ovšem může vyhledat jednou, dvakrát, třikrát a pokaždé dospěje k jinému obrazu. Pokud by k těmto věcem přistupoval s požadavky, kterým navykl ve fyzickém světě, mohl by upadnout v krajní zmatek a říci: Poznal jsem, jaký jsem ve vyšším světě, pak jsem se našel podruhé a byl jsem něčím úplně jiným a potřetí zase něčím úplně jiným. - To je naprosto možné. Věc se má tak, že v okamžiku, kdy člověk na základě školení, jež oprávněné. Chyba materialistů nespočívá v tom, že by toto vysvětlení bylo nesprávné, nýbrž v tom, že se domnívají, že jím mohou vysvětlit celý svět. Haeckel se například nedopouští chyby, když morfologii vysvětluje pomocí materialistických zákonů - učinil tím pro lidstvo něco velkého a cenného. Omyl materialistického způsobu myšlení spočívá v tom, že se přenáší na všechno, i na duchovní skutečnosti.

Musíme tedy říci: Osvojit si materialistické myšlení je prospěšné, je však nutné vědět, že materialistické myšlení je oprávněné jen pro určitou oblast. Právě tak, jako je pro materiální oblast oprávněné materialistické myšlení, je oprávněné osvojit si pro duchovní oblast spirituální myšlení. To, co probíhá podle zákonů spirituality, nelze vysvětlit zákony mechaniky. Jestliže někdo řekne:

Přicházíš tu se zvláštní psychologií, která má mít své vlastní zákony; jenže já vím, že v mozku probíhají určité pochody, které myšlení vysvětlují! - pak musíme říci, že do vysvětlení myšlení míchá věci, které jsou jiné povahy a platí pro jinou oblast. Dělá tutéž chybu jako člověk, který chce posun hodinových ručiček vysvětlit působením dvou démonů. Jako není možné toto, není ani možné vysvětlovat myšlení pochody v mozku. - Nebo ten, kdo chce únavu, která se večer dostaví, vysvětlit tvrzením, že dochází k hromadění jedovatých látek, sice možná podává správné vysvětlení vnější stránky jevu, z hlediska duše však nevysvětluje vůbec nic - tady musíme věc osvětlit z druhé strany, ze strany duševních prožitků.

Tak je tomu i s monismem. Je naprosto správné, že pokusíme-li se vysvětlit svět ze strany harmonie, musíme dospět k jednotě, je to však abstraktní jednota a člověk při tom zchudne, neboť chce-li všechno odvodit z abstraktní jednoty, jako někteří filosofové, nebude mít nakonec vůbec nic. Znal jsem jednoho chytrého pána, který chtěl celý svět vysvětlit logicko-monisticky z několika málo vět. Jednou za mnou ohromně rozradostněný přišel a pravil: Mám teď dvě úplně jednoduché věty a těmi celý ten krám vysvětlím. - Tím „krámem“ myslel celý svět. Ohromně se radoval z toho, že jevy celého světa dokázal shrnout ve dvou abstraktních myšlenkových větách. To je něco, co ukazuje jednostrannost monistického vysvětlení. Monismus musí být něco, co před námi bude tanout jako velký cíl, takže všechny myšlenky k vysvětlení světa budou ve vzájemném souladu v jedné velké zvenčí. Kdo je v normálním vědomí, ten stojí na určitém místě a ví, že řekne-li: To jsem já!, má tím na mysli souhrn svých domněnek, názorů, které zastává. Kdo však vystoupí do vyšších světů, musí svou obvyklou osobnost nechat na jejím místě, musí dokázat sám ze sebe vystoupit, ohlédnout se za sebou a s tímtež pocitem si říci: To jsi ty! - Z dřívějšího „já“ se musí zcela ve správném smyslu stát „ty“. Tak jako jinému člověku říkáme „ty“, musíme dokázat říci „ty“ i sami sobě.

To nesmí být teorie, nýbrž musí se to stát prožitkem. Že toho lze dosáhnout školením, jsme již viděli. Vůbec k tomu toho není třeba tolik, stačí dělat poměrně jednoduché věci; pak člověk získá právo, aby směl myslet srdcem. Právě popisy vyšších světů vycházejí z takového myšlení srdcem. I když to navenek často vypadá, jako by šlo o logické výklady, v popisech, jež jsou skutečně sneseny z vyšších světů, není nic, co by nebylo myšleno srdcem. To, co se zde líčí z hlediska duchovní vědy, je prožito srdcem. Ten, kdo je nucen vylíčit skutečnosti, které prožívá srdcem, však musí tyto skutečnosti přetavit do takových myšlenkových forem, aby byly pro ostatní srozumitelné.

V tom je rozdíl mezi skutečnou duchovní vědou a subjektivně prožívanou mystikou. Subjektivně prožívanou mystiku může mít každý pro sebe; uzavírá se v rámci osobnosti a nelze ji sdělit druhému a druhému do ní v podstatě také nic není. Avšak opravdová, pravá mystika vznikla z možností mít imaginace, vjemy ve vyšších světech a tyto vjemy klasifikovat, pořádat pomocí myšlení srdcem, podobně jako věci ve fyzickém světě pořádáme rozumem.

S tím je ovšem spojena druhá věc, totiž že s pravdami danými z vyšších světů je skutečně spjata něco jako krev srdce, že jsou zbarveny myšlením srdce. Byť by vypadaly abstraktně a byly sebevíce odlity do myšlenkových forem, přesto jsou spjaty s krví srdce, neboť jsou prožívány bezprostředně z duše. Od chvíle, kdy je rozvinuto myšlení srdcem, ví člověk, vstoupí-li do imaginativního světa: To, co máš před sebou a co vypadá jako vidění, není vidění, nýbrž výraz duchovně-duševní skutečnosti, která je za tím, stejně jako je červená barva této růže vnějším výrazem pro hmotnou růži. Duchovně zřící člověk namíří duchovní zrak do imaginativního světa, má vjem modré či fialové, nebo slyší nějaký tón, nebo má pocit tepla či chladu, a myšlením srdce ví, že si to pouze nenamlouvá, že to není pouhá vidina, nýbrž výraz duchovně-duševní bytosti, stejně jako je červená barva růže výrazem hmotné růže.

Tak se člověk vžívá do bytostí. Musí vystoupit sám ze sebe a spojit se s bytostmi jako takovými. Proto je veškeré bádání v duchovním světě zároveň spojeno s odevzdaností vlastní osobnosti v mnohem větší míře, než tomu je u vnějších prožitků. Člověk je intenzivněji vtahován, spočívá přímo

ve věcech samotných. Co v sobě mají bytosti dobrého a zlého, krásného a ošklivého, pravdivého a falešného, musí v nich člověk prožívat. Zatímco jiní lidé ve fyzickém světě na omyl lhostejně pohlížejí, duchovní badatel musí v imaginativním světě na omyl nejen pohlížet, ale musí ho i bolestně prožívat. Musí se nejen dívat, zda mu ošklivost, ohavnost nic neudělá, nýbrž musí ji i niterně spoluprožívat. Pomocí popsaného školení, které je pro dnešní lidstvo zvláště přiměřené, nastává to, že člověk dobro, pravdu a krásu, ale také zlo, ošklivost a omyl spoluprožívá, aniž by jimi byl zajat nebo se ztrácel, neboť myšlení srdcem, získané správnou přípravou, ho vede k tomu, že dovede rozlišovat bezprostředním citem.

Kdo popisuje jaksi z nitra tohoto duchovního světa, musí používat řeč logického myšlení. Jestliže chce to, co prožívá v duchovním světě, přetavit v logické myšlenky, pak má zhruba stejný pocit, jako když přijde ke kopci s nádhernou konfigurací skalních útvarů a musí z něj vylámat kameny, protože je potřebuje, aby postavil domy pro lidi. Takový má pocit, musí-li prožitky v duchovním světě přeformovat v logické myšlenky rozumu. Jako musí člověk v obvyklém světě to, co prožívá v duši, vyjádřit slovy, chce-li to sdělit druhým lidem - a jako nelze slova a myšlenky zaměňovat - tak musí duchovní badatel, jestliže chce sdělit to, co prožil srdcem, odít prožité do řeči logického myšlení. Logické myšlení není věc samotná, logické myšlení je jen řeč, v níž duchovní badatel sděluje, co prožil v duchovních světech. Komu vadí logická forma myšlenek a necítí, že za ní je cosi víc, ten je ve stejné situaci jako posluchač, který slyší jen řečnickova slova a nechápe myšlenky do těchto slov oděné. Může být vinen ten, kdo mluví, pokud údajné pravdy duchovní vědy odívá do takových myšlenek, že v nich posluchač žádné pravdy a poznatky srdce nenalézá. Ale nemusí tomu tak být a může jít také o vinu toho, kdo poslouchá, slyší-li pouze zvuk slov a není schopen proniknout k myšlenkám, které jsou za nimi.

Z bádání srdcem lze lidstvu sdělit jen to, co může být přetaveno v jasně formulované logické myšlenky. Co v logické myšlenky přetaveno být nemůže, není zralé k tomu, aby bylo lidstvu sděleno. To je ten prubířský kámen: že to může být přetaveno v jasná slova, v jasně formulovatelné myšlenky, jež mají jasné obrysy. I když tedy slyšíme ty nejhlubší pravdy srdce, musíme si zvyknout přijímat je v myšlenkových formách a za těmito formami vidět příslušný obsah.

Na to si musí theosof zvyknout, chce-li skutečně něčím přispět k tomu, aby se v lidstvu šířilo to, co lze zjevit z ducha. Bylo by egoistické, kdyby někdo chtěl mít jen vlastní mystické prožitky, které platí jen pro něj. Výsledky pravého mystického bádání se musí stát obecným statkem lidstva a jeho výsledky budou do budoucna stále více zveřejňovány, stejně jako jsou obecným statkem výsledky rozumového bádání. Jen dokážeme-li se v tomto smyslu postavit ke zjevení pravého mystického bádání, můžeme pochopit poslání duchovní vědy pro lidstvo.

Vídeň, 29. března 1910

GA 119